

УДК 159.9:37.013.77

ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД ВХОДЖЕННЯ ОСОБИСТОСТІ В ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ

О. П. Коханова

кандидат психологічних наук,
доцент кафедри загальної, вікової та педагогічної психології,
Інститут людини, Київський університет імені Бориса Грінченка
o.kokhanova@kubg.edu.ua

ПСИХОЛОГИЧЕСКОЕ СОПРОВОЖДЕНИЕ ВХОЖДЕНИЯ ЛИЧНОСТИ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНУ СРЕДУ

Е. П. Коханова

кандидат психологических наук,
доцент кафедры общей, возрастной и педагогической психологии,
Институт человека, Киевский университет имени Бориса Гринченко

PSYCHOLOGICAL FOLLOW-UP OF PERSONALITY INTEGRATION INTO EDUCATIONAL ENVIRONMENT

O.P. Kokhanova

PhD in Psychology, associate professor,
Department of General, Age and Pedagogical Psychology,
Institute of Human Sciences, Borys Grinchenko Kyiv University

У статті розглядається проблема теоретичного вивчення поняття психологічного супроводу та питання входження першокурсників в освітнє середовище в умовах сучасних тенденцій розвитку освіти; визначено значущість діагностики особистісних якостей студентів як однієї з умов ефективного психологічного супроводу першокурсників; представлено результати психодіагностичного вивчення рівня домагань студента як складової Я-концепції та психологічної детермінанти цілеспрямованої активності особистості.

Ключові слова: психологічний супровід; входження; освітнє середовище; рівень домагань; студенти-першокурсники.

В статье рассматриваются проблемы теоретического изучения понятия психологического сопровождения, а также входжения первокурсников в образовательную среду в условиях современных тенденций образования; определена значимость диагностики личностных качеств студентов как одного из условий эффективного психологического сопровождения первокурсников; представлены результаты психодиагностического изучения уровня притязаний студента как составляющей Я-концепции и психологической детерминанты целенаправленной активности личности.

Ключевые слова: психологическое сопровождение; входжение; образовательная среда; уровень притязаний; студенты-первокурсники.

The article deals with the problem of theoretical study of the concept of psychological follow-up and the issue of integration of first-year students into educational environment in the conditions of current trends of education development; the importance of diagnostics of students' personality qualities as one of the terms of effective psychological follow-up of first-year students is defined; the results of psychological diagnostics of student's level of aspiration as a constituent of I-conception and psychological determinant of purposeful activity of a personality are presented.

Keywords: psychological follow-up; integration; educational environment; level of aspiration; first-year students.

Постановка проблеми. Одним із головних завдань професійної діяльності викладача вищої школи є комплексний і системний психологічний супровід входження студентів-першокурсників в нове освітнє середовище. Дана проблема є актуальною, зважаючи на постійно змінювані умови життя і діяльності особистості. Суспільні трансформації постійно сигналізують про необхідність підвищення адаптаційних можливостей індивіда та гнучкості його психіки. Професійне навчання все більше орієнтується на освітнє лідерство як нову управлінську парадигму, що спрямована на здійснення реформ у сфері освіти. Дотримання принципу лідерського служіння концентрується на особистісному зростанні й добробуті людей і спільнот, з якими спілкується педагог, а також на розподілі влади, намаганні вирішити проблеми, допомогти студентам зростати і розвиватися, демонструючи при цьому найкращі результати.

Спираючись на типи лідерства за D. Parkin, вважаємо, що педагог під час психологічного супроводу входження особистості в освітнє середовище може виступати в якості організатора (роблячи акцент на керуванні), чемпіона (спираючись на досягнення), мотиватора (прагнучи до залучення), ментора (зосереджуючись на коучингу).

При цьому слід звернути увагу на необхідність не лише інформаційного забезпечення процесу супроводу, а й на важливість визначення правильності педагогічних стратегій. Тому вважаємо, що порівняно з іншими педагогами, викладачі психологічних дисциплін мають більше можливостей для реалізації вищезокреслених завдань. Спричинене це насамперед тим, що такі напрями діяльності, як психодіагностика, психокорекція та просвіта, що знаходять втілення в змісті навчальних курсів з психології, самі собою утворюють сутність психологічного супроводу особистості.

До того ж прагнення представників юнацького періоду до особистісного і професійного самовизначення, посилений інтерес до свого «Я» робить актуальним будь-яке психодіагностичне дослідження, спрямоване на самопізнання і саморозвиток, а відтак – сприяє створенню необхідних умов для психологічного супроводу входження студентів-першокурсників в освітнє середовище.

Метою статті є теоретичне вивчення поняття психологічного супроводу, а також дослідження рівня домагань студента як складової Я-концепції та психологічної детермінанти цілеспрямованої активності особистості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На думку В. Глевицької, всі дослідники розглядають супровід у межах гуманістичного та особистісно-орієнтованого підходів. Останнім часом з'явилося багато досліджень з проблеми супроводу професійної діяльності в різних галузях науки, культури суспільного життя, а саме: супровід військової, спортивної діяльності, супровідні технології при навчанні архітекторів, супровід професійної діяльності медичних працівників та ін. Як видно, у сучасній науці акцент робиться на процесі професійного становлення і розвитку професійної компетентності. Тому розробленість проблеми супроводу пов'язана насамперед з освітнім процесом.

У психології «супровід» – це системна комплексна технологія соціально-психологічної допомоги особистості. Соціально-психологічна допомога людині може називатися і такими поняттями, як: «співдія» (К. Гуревич, І. Дубровіна, Е. Верник, Х. Лийметс та ін.), «спів-буття» (В. Слободчиков), «спів-робітництво» (С. Хоружий), «психологічний або соціально-психологічний супровід» (М. Битянова, Ю. Слюсарев, Г. Бардьер, В. Мухіна та ін.). Найбільш розповсюдженим в теорії та практиці вживання наукових термінів виявилось поняття «супроводу» [3].

У Великому тлумачному словнику української мови поняття «супровід» тлумачиться як дія у значенні супроводжувати, тобто у супроводі когось, у чьомусь товаристві, під охороною. Також вказується, що супровід – це те, що супроводить якусь дію, явище, охороняє когось [1, 239].

Отже, в найбільш загальному значенні, супровід – це зустріч двох людей і спільне проходження спільного відрізка шляху. Супроводжувати когось – означає проходити з кимось частину його шляху в якості супроводжуючого або провідника. Так, у ситуації супроводу ми можемо виокремити три основні компоненти: подорожній, супроводжуючий та шлях, який вони проходять разом.

Якщо дану умовну супровідну ситуацію співвіднести з умовами психологічного супроводу входження особистості в освітнє середовище, то студент першого курсу, продовжуючи здобувати освіту, в університеті лише розпочинає шлях власного професійного становлення, який триватиме і після закінчення ним професійного навчання. Відтак педагог і студент на певному етапі стають людьми, які спільно проходять обмежений за часом відрізок шляху, і саме викладач здійснює психологічний супровід навчально-виховного процесу.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів.

Одним з важливих психічних новоутворень юнацького віку є самовизначення: особистісне і професійне. Дане прогресивне надбання психіки залежить від усвідомлення себе як суб'єкта активності. У психологічній науці активність розглядається в тісному зв'язку з поняттям діяльності, постаючи в якості динамічної умови її становлення та реалізації. Діяльність зумовлена певною метою, що залежить від рівня домагань особистості. Рівень домагань характеризує:

- 1) рівень складності, досягнення якого є загальною метою серії майбутніх дій (ідеальна мета);
- 2) вибір суб'єктом мети чергової дії, що формується в результаті переживання успіху або неуспіх ряду попередніх дій (рівень домагань на даний момент);
- 3) бажаний рівень самооцінки особистості (рівень Я) [4, 417].

Отже рівень домагань особистості є складовою Я-концепції та визначає складність цілей, до яких прагне людина. В ситуації вільного вибору ступеня складності чергової дії людина прагне підвищити власну самооцінку, що призводить до конфлікту двох тенденцій – тенденції підвищити домагання, щоб отримати максимальний успіх, і тенденції знизити їх, щоб уникнути невдачі. Переживання успіху, що виникає в результаті досягнення рівня домагань, тягне за собою зміщення останнього в сферу більш складних задач. І навпаки, неуспішні дії, що виникли в результаті недосягнення рівня домагань призводять до вибору суб'єктом більш легких задач [4, 417].

Вивчення рівня домагань студентів проводилося серед першокурсників історико-філософського факультету Київського університету імені Бориса Грінченка. Для дослідження було використано методику «Моторна проба Шварцландера». За інструкцією досліджуваним пропонувалося виконати ряд механічних дій за обмежений відрізок часу, попередньо визначивши ймовірний результат своєї діяльності. Після здійснення чотирьох спроб було з'ясовано відповідність припущених студентом кількісних показників його реальним результатам, після чого визначено співвідношення рівня домагань і рівня досягнень. Так, зниження очікуваного результату після невдачі, сталість цілей при досягненні успіху характеризує прояв низького рівня

домагань. Постановка досяжної, проте досить складної цілі, прагнення до самовдосконалення, до вирішення більш складних завдань характеризує помірний (або адекватний рівень домагань).

На Рис. 1 представлені результати дослідження рівня домагань студентів.

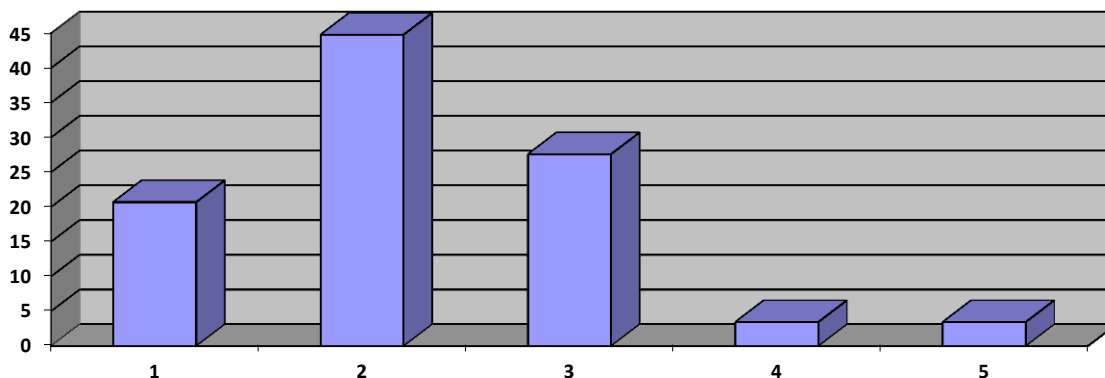

Рис. 1 Діагностичні показники прояву рівня домагань студентів

Умовні позначки: 1 – нереалістично низький рівень домагань; 2 – низький рівень; 3 – помірний рівень; 4 – високий рівень; 5 – нереалістично високий рівень домагань.

Результати дослідження показали, що у 20,7 % студентів нереалістично низький рівень домагань; у 44,8 % досліджуваних – низький рівень; 27,6 % респондентів виявили помірний (адекватний) рівень домагань; 3,45 % першокурсників мають високий і стільки ж нереалістично високий рівень домагань.

Як видно, лише у 31 % студентів припустимий рівень домагань (помірний і високий), що означає: молоді люди здатні ставити перед собою завдання середнього і високого ступеня складності, що або відповідає їх можливостям, або є такими, що стимулюють людину до постійного покращення своїх результатів. Але в той же час більше, ніж у 65 % досліджуваних виявлено низький і нереалістично низький рівень домагань, що може свідчити про обрання ними надто простих і легких цілей, що можна пояснити або заниженою самооцінкою, невірою у свої сили, або «соціальною хитрістю», коли поряд з високою самооцінкою і самоповагою, людина уникає соціальної активності і важких, відповідальних справ і цілей.

Рівень домагань особистості тісно пов'язаний з мотивацією досягнення успіху. Є. Ільїн зазначає, що людина з вираженою мотивацією досягнення успіху більш правильно оцінює свої можливості та має адекватний рівень домагань. Людям же з мотивацією уникнення невдачі притаманна занижена або завищена самооцінка та відповідно неадекватний (занижений або завищений) рівень домагань [2, 105].

Виходячи з результатів дослідження, переважна більшість студентів має низький та нереалістично низький рівень домагань, що може зумовлюватися триваючим пристосуванням першокурсників до умов навчання у вищому навчальному закладі. Крім того, стверджувати, що у багатьох із них занижена самооцінка або «комплекс неповноцінності» не є правомірним, оскільки, можливо, на даному етапі входження особистості в освітнє середовище у студентів спостерігається певне уникнення складних і відповідальних завдань, акцентування на тих цілях і задачах, що студенту точно «під силу». Подібне стримування від «запорогової» активності

ймовірно здатне виконувати зберігаючу функцію, з точки зору, тимчасового зниження рівня енерговитратності з боку студента.

Крім того, так само, як і самооцінка, рівень домагань змінюється і формується в конкретних видах діяльності в залежності від їх результатів, переживання успіху і неуспіху, очікуваних і реальних оцінок. Таку мінливість можна розглядати в якості найбільш загального механізму, що забезпечує саморегуляцію особистості в постійно змінюваних умовах життя і діяльності. Таким чином, і рівень домагань, і самооцінка не можуть розглядатися в твердих рамках «добре-погано», вони мають складний опосередкований характер. Безперечно, позитивно впливають на особистість стійкість самооцінки і рівня домагань, якщо вони адекватні, і хиткість, коли людині в міру властива самокритичність.

Американський вчений У. Джемс, який одним із перших в історії психології почав говорити про самооцінку особистості як певний сумарний результат соціального досвіду, запропонував формулу, де самооцінка, являючи собою почуття власної гідності, самоповагу, представлена співвідношенням успіху до рівня домагань людини: $\text{самоповага} = \text{успіх} / \text{рівень домагань}$. Аналіз даної формули робить зрозумілими слова У. Джемса: «Відмова від домагань дає нам таке саме бажане полегшення, як і їхня реалізація, і відмовлятися від домагань будуть завжди в тому випадку, коли розчарування нескінченні, а в боротьбі немає перемоги. Людина, зрозумівши, що в її нікчемності не залишається жодних сумнівів, відчуває якесь дивне сердечне полегшення. Як приємно буває інколи відмовитися від домагань здаватися молодим і струнким! «Слава Богу, – говоримо ми в таких випадках, – ці ілюзії минули!» Будь-яке розширення нашого «Я» утворює зайвий вантаж і зайве домагання... «Прирівняй свої домагання до нуля, – говорить Т. Карлейль, – і цілий світ буде у ніг твоїх...».

Отже, рівень самоповаги особистості є прямо пропорційним успіхові й обернено пропорційний рівневі домагань.

Висновки і перспективи подальшого дослідження. На успішність входження студента в освітнє середовище впливає багато чинників: сприятливий перебіг адаптаційного процесу, достатній рівень навчальної мотивації; особистісні якості студента тощо. Психологічний супровід входження першокурсника насамперед в освітній простір навчального закладу виявляється у діагностиці суб'єктивних характеристик студентів, а також у відповідній організації навчальної діяльності у вузі.

Вивчення рівня домагань студента як складової Я-концепції та психологічної детермінанти цілеспрямованої активності особистості показало, що на першому курсі юнаки виявляють обережність та невпевненість в оцінці власних можливостей і здібностей. Але, на думку Н. Лебідь, рівень домагань – це властивість, на яку можна й треба впливати в навчально-виховному процесі. Корекція рівня домагань відбувається під впливом складності завдань, які пропонуються студентам з орієнтацією на зону найближчого розвитку кожного з них, а також за рахунок створення ситуацій успіху. Крім того, важливо об'єктивно підходити до оцінювання навчальних досягнень студентів, зміщуючи акцент з оцінки, яка не має бути для студента самоціллю, на процес навчальної діяльності.

Перспективами подальших досліджень вважаємо діагностику самооцінки студентів-першокурсників.

Список використаних джерел

1. Бучевська Л. М. Психологічний супровід навчально-виховного процесу / Л. М. Бучевська // Таврійський вісник освіти. – 2015. – № 1 (49) – С. 239-243.
2. Лебідь Н. К. Рівень домагань як психологічна детермінанта формування цілеспрямованої активності особистості / Н. К. Лебідь // Педагогічна освіта: Теорія і практика. Психологія. Педагогіка. – 2014. – № 21. – С. 102-106.
3. Осухова Н. Г. Психологическое сопровождение семьи и личности в кризисной ситуации / Н. Г. Осухова // Школьный психолог. – 2001. – № 31. – С. 1-16.
4. Психология. Словарь / Под общ. ред. А. В. Петровского, М. Г. Ярошевского. – [2-е изд., испр. и доп.]. – М. : Политиздат, 1990. – 494 с. – С. 417.

References

1. Buchevs'ka L. M. Psikhologichniy suprovid navchal'no-vikhovnogo protsesu / L. M. Buchevs'ka // Tavriys'kiy visnik osviti. – 2015. – № 1 (49) – S. 239-243.
2. Lebid' N. K. Riven' domagan' yak psikhologichna determinanta formuvannya tsilespryamovanoi aktivnosti osobistosti / N. K. Lebid' // Pedagogichna osvita: Teoriya i praktika. Psikhologiya. Pedagogika. – 2014. – № 21. – S. 102-106.
3. Osukhova N. G. Psikhologicheskoe soprovozhdenie sem'i i lichnosti v krizisnoy situatsii / N. G. Osukhova // Shkol'nyu psikholog. – 2001. – № 31. – S. 1-16.
4. Psikhologiya. Slovar' / Pod obshch. red. A. V. Petrovskogo, M. G. Yaroshevskogo. – [2-e izd., ispr. i dop.]. – M. : Politizdat, 1990. – 494 s. – S. 417.